

Opportunities for overcoming the demographic problems of the Bulgarian village

Aleksandar Davchev

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

Abstract: The serious imbalance between urban and rural territorial locations in terms of number, sex, age, educational and other structures of the population has a significant impact on the image of our country. The concentration of working population in cities and the depopulation of villages is a process that develops in its dynamics, and a retardation is hardly observed. The lack of opportunities for effective employment that can ensure a dignified existence of the individual, deprives the village of the opportunity to keep young people who prefer the migration instead the great amount of effort needed to survive on the ground.

The creation of new jobs is not a panacea, as the lack of educated personnel makes these efforts meaningless. There is a vicious circle that is not subject to self-regulation, but requires external help and intervention. It is not uncommon for local populations in certain locations to denied asking for or refuse or just find no sense of being helped because of lack of capacity, opportunity, confidence, long-term success, etc. From one moment on, it can be concluded that these problems could not be solved at macro level, but another approach would have to be devised, bringing the relevant specificities of each area on which it is intended to have an impact.

Keywords: village, burnout, downshifting, settlement.

Възможности за преодоляване на демографските проблеми на българското село

Александър Давчев

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Сериозната диспропорция между градските и селски териториални локализации по отношение на броя, полово-възрастовата, образователната и пр. структури на населението показва все по-значимо влияние върху облика на страната ни. Съсредоточаването на работоспособното население в градовете и обезлюдяването на селата е процес, който се развива в своята динамика, като забавяне почти не се наблюдава. Липсата на възможности за ефективна трудова заетост, която да осигури достойно съществуване на индивида, лишава селото от възможността да задържи младите хора, които предпочитат миграцията пред полагането на голямо количество усилия, нужни за оцеляването им по места.

Оказва се, че самоцелното разкриване на работни места не е панацея, тъй като липсата на образовани кадри обезсмисля тези усилия. Получава се порочен кръг, който не подлежи на саморегулиране, а изисква външна помощ и намеса. Нерядко са случаите обаче, при които местното население в определени локализации не иска, не може, отказва, не намира смисъл да бъде подпомогнато поради съответно: липсата на капацитет, възможност, увереност, дългосрочна успеваемост и пр. Все по-трудно изглежда тези проблеми да се решат на макрониво. Би следвало да се търси друг подход, който да отчита съответната специфика на всеки един район, върху който се цели да се окаже въздействие.

Ключови думи: село, бърнаут, дауншифтинг, заселване.

Загива ли обаче българското село, лишено от млади и образовани кадри, които активно да утвърждават и защитават градивни и съзидателни политики и дали разрывът между т.нар „градски” и „селски” начин на живот ще става все по-диаметрален?

Нашето време е маркирано от прогресивното ускоряване на динамиката на социално-икономическия живот, където монетарно-обсесивният синдром надделява над личността и нейната значимост в общото. Живот, при който високата скорост, с която се движим, е функция от стремежа ни към ръст на доходите – респективно покупателната възможност, авоарите, продуктивността, производителността и пр. Постоянното съпоставяне, измерване и съотнасяне с оглед увеличаване и подобряване, обаче ни поставя в състезание, за което рядко сме добре подготвени.

Къде, обаче, е пресечната точка между комплицирания градски начин на живот и българското село?

Все по-често се оказва, че възможността ни за адаптация към изменящата се среда е силно ограничена, вследствие на което се наблюдава едно общо „прегряване” (утвърдило се в литературата като т.нар. „burnout” синдром), чието все по-комплексно негативно влияние взема сериозен превес. Това състояние на индивида, квалифицирано като физическо или емоционално изтощение или демотивация, обикновено в резултат на стрес или чувство на неудовлетвореност¹, започва да става все по-масово, особено в страните от Западна Европа, където твърде бързите обороти на живот са отдавна факт. Тази негативна тенденция не подминава и нашата страна, особено в сферата на аутсорсинг, където нуждата от себедоказване, високата ангажираност, пренебрегването на собствените потребности и пр. са ежедневие. Да, високите изисквания биват компенсирани с работна заплата далеч над средната за страната, което от своя страна говори за една ефективна заетост, поне от гледна точка на теоретичната постановка. Този процес, обаче, върви ръка за ръка с едни прекомерни високи нива на натрупване на умора и стрес, от които в крайна сметка страдат не само конкретният индивид и най-близкото му обкръжение, но и самия работодател, който търпи негативите от намалената трудоспособност на служителите си.

Именно тук, като контрапункт на тези процеси, се утвърждава една сравнително нова перспектива. Практика, която би следвало успешно да противодейства срещу споменатото „прегряване”, а именно т.нар. „Downshifting.”

Буквално преведено от английски означава „преминаване на по-ниска предавка”, но тогава, когато се отнася за начин на живот, по-скоро трябва да се разбира като: „концепция, която прокламира по-обикновен начин на живот, базиран върху личностния комфорт и постепенния подход към живота”². Живот, който изключва онова “безкрайно, самоунищожавашо и безсмислено надпреварване между индивидите, наподобяващо състезание между затворени в лабиринт мишки, които се борят за това, коя по-бързо да стигне до сиренето, заложено в капана”³ – както описва Ултасен, подобно поведение в обществото.

Според Алан Гусман този социален феномен започва да се наблюдава от средата на 90-те години, особено в индустриално развитите общества, където ясно се утвърждава тенденцията към „спадане на стремежа към самоцелно богатеене”⁴. Може да се мисли, че повод за утвърждаването на тези процеси е резултатът от дългогодишни натрупвания, характерни за капиталистическото общество, при които авоарите са достигнали количество, което създава някаква степен на определено спокойствие при хипотеза за неясно финансово бъдеще. В следствие на това преосмисляне на приоритетите се наблюдава и осъзнато желание

¹ www.merriam-webster.com/dictionary/burnout-definition -посетена на 19.09.2018

² Smith., T., The Slow Movement., London, UK, 2008

³ Paul Ulasien, The Corporate Rat Race: The Rats Are Winning. USA 2006

⁴ Gustman, Alan; Mitchell, Olivia; Steinmeier, Thomas (1994-08). "Retirement Research Using the Health and Retirement Survey". Cambridge, MA

на част от трудещите се да генерират по-малко приходи за сметка на увеличаване на свободното време, което да подхрани социалните взаимоотношения, особено с близките хора. Една от посоките на мотивация, която Нийл Леви разкрива в книгата си „ Дауншифтингът и смисълът на живота”, е „да се спечели време, което да даде възможност да се избяга от монотонността на работните цикли, както и да се ограничи самоцелното натрупване на вещи, характерни за консуматорското общество. Да се даде възможност на индивида да създаде холистичен начин на живот, където фокусът е самият той”⁵.

От гледна точка на възможните действия за постигане на ефект се открояват няколко направления. Осъзнатият отказ от част от месечното заплащане с оглед увеличаване на свободното време се мултиплицира в ограничаване на стремежа към кариерно израстване. Може да се приеме, че промяната на работното място или обкръжаващата среда са част от хипотетичните възможности с оглед увеличаване на нематериалните придобивки, като повече свободно време, здравословен начин на живот, по-голяма лична свобода и др.

Особено приложим е този аспект за професии, които не са обвързани с конкретна месторабота, като творческите, свързаните с компютърни технологии, част от аутсourcing дейностите и прочие.

Някъде тук, в този ред на мисли, българското село би могло да се яви като алтернатива за онези, които искат да „намалят скоростта” или просто да „успокоят топката”. Този процес е забелязан още в началото на 90-те години, когато в един от своите трудове, Били Анди заключава, че „Като противодействие срещу темпото на живот в градска среда се явява възможността за колокиране в по-малките населени места, тези от селски тип или общества, при които скоростта на живот е по-бавна.” Той отбелязва също, че „с развитието на инфраструктурата и най-вече с бързината на интернет връзката става все по-възможно да се работи от всяка една точка на света, с което мястото и пространството губят своята значимост”⁶. Същевременно, други изследователи поддържат тезата, че често *downshifting* се свързва с природосъобразен и устойчив начин на живот, който трудно би бил постигнат в градска среда.

Може да се каже, че наред с големия поток на онези, които се обвързват с доживотни заеми към банки, за да притежават апартаменти в големия град, в стремежа си да живеят в него, което според тях им гарантира по-големи възможности за работа, по-добро образование за децата им, по-интересен начин на живот, скорост набира и стремежът към придобиване на извънградски жилища, разположени върху среден по парцел земя, които да скъсят пътя към внедряването на природните елементи в живота. Тази група се състои от млади, образовани и вече успели в големия град хора, търсещи начини за дългосрочно и устойчиво бягство от урбанизацията⁷.

На преден план излизат фактори, които насърчават миграциите от градските по посока на селските селища. Особено показателни са селските райони около големите градове, които дават възможност за ежедневни пътувания с цел работа, без това да е свързано с прекомерен разход на време и енергия. Стремежът към покупка на подобен недвижим имот се подхранва и от навлизането на голяма част от придобитите във времето назад жилища, които вече навлизат във втората половина на експлоатационния си период. Факт е, че върху част от тези имоти, собствениците им не притежават пропорционално прилежащата земя. В следствие на което се обособява едно определено желание, подхранено от своята целесъобразност, към придобиване на парцел с или без имот върху него, който да послужи за алтернатива или пък като основен дом при определени събития. Основните споменати позитиви и негативи биха могли да се групират така.

⁵ Levy., N., “Downshifting and meaning in life”, Wiley Online Library, 2005

⁶ Bull, Andy. (1998). Downshifting: The Ultimate Handbook. London: Thorsons

⁷ www.budnaera.com/2011-01/2011-03-21_06_ev-mi.html

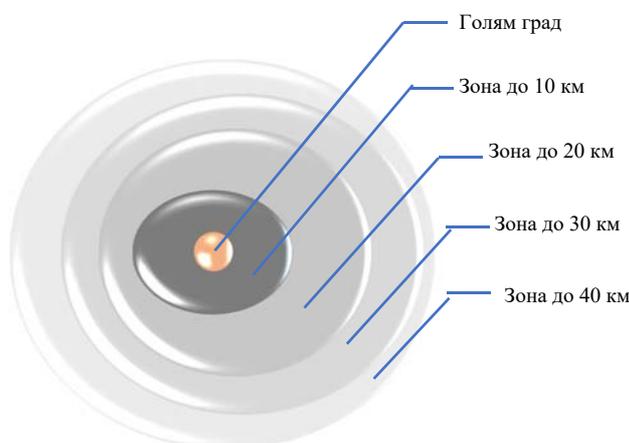
Позитиви:

- По-голяма възможност за физическа активност, която да противодейства на заседналият начин на живот;
- Здравословна среда, чист въздух, близост до природата;
- Възможност за по-дълготрайно провеждане на активности на открито;
- Възможности за развиване на умения и възпитаване в добри практики, които не са характерни за градската среда;
- Влагане на собствен труд в дейности неизискващи висока мозъчна активност, които носят удовлетворение на едно по-първично ниво;
- Промяна във фокуса на дневното времево разпределение;
- Възможност за развитие на по-различни социални контакти, както и усещането да си полезен на останалите;

Естествено тази идея съдържа и доста негативни елементи, преодоляването на които по-скоро е обект на промяна в приоритетите или нагласите, отколкото проблем, който не подлежи на решение. Част от тях могат да се обособят така:

- По-голям разход на време за придвижване от и до работното място (тук въпросът е спорен поради все по-големите вътрешноградски задръствания – съответно всеки конкретен пример е различен);
- По-високи транспортни разходи. Неудобен междуградски транспорт (включително и железопътен);
- По-високи разходи за поддръжка на жилището;
- По-лошо здравно и социално-битово обслужване;
- Ограничен достъп до социални заведения като: ясли, детски градини, училища и пр.;
- Проблеми с инфраструктурата и др.

Според водещи специалисти в областта на недвижимите имоти, обаче, колкото по силно развити от гледна точка на икономиката са съответните райони, то толкова по-голям е стремежът и желанието към заселване в прилежащите околградски територии. Образува се образно би могло да се представи, чрез следната фигура, в която в средата е маркиран градът, като притегателен център, а в концентрични кръгове около него, са формирани зони, със съответния интерес към придобиване на имот. Не е без значение фактът, че се наблюдава своеобразното изместване във фокуса на потенциалното търсене, което преминава извън 15-20 километровата граница около главния град, която до скоро се считаше за горна приемлива граница за ежедневни пътувания.

Фиг. 1. Зоналност в желанието за заселване по разстояние от града

Този процес е виден и от изнесените данни на НСИ, за последните 8 години, от които става ясно, че въпреки отрицателния механичен прираст, заселването в селата е факт. (Уточнение трябва да се направи, че в тези данни са включени и села, които са станали градски квартали - особено през 2015 г., което съществено изкривява данните).

Таблица 1. Вътрешна миграция на населението между градовете и села

Заселени	2010			2012			2014			2016		
	Изселени		Заселени общо									
	от градовете	от селата		от градовете	от селата		от градовете	от селата		от градовете	от селата	
Общо												
В градовете	67 441	36 294	103 735	38228	18942	57170	41167	19817	60984	42599	23696	66295
В селата	33 881	14 078	47 959	17319	7708	25027	24834	8702	33536	20646	9073	29719
Изселени общо	101 322	50 372	151 694	55547	26650	82197	66001	28519	94520	63245	32769	96014
Механичен прираст	2 413	-2413	0	1623	-1623	0	-5017	5017	0	3050	-3050	0
Заселени	2011			2013			2015			2017		
	Изселени		Заселени общо									
	от градовете	от селата		от градовете	от селата		от градовете	от селата		от градовете	от селата	
Общо												
В градовете	37029	19192	56221	39301	18681	57982	42720	20219	62939	48037	27500	75537
В селата	26338	8087	34425	20298	8098	28396	44864	11399	56263	24428	13506	37934
Изселени общо	63367	27279	90646	59599	26779	86378	87584	31618	119202	72465	41006	113471
Механичен прираст	-7146	7146	0	-1617	1617	0	-24645	24645	0	3072	-3072	0

Данните са взети от НСИ.

Вследствие на гореизложеното, може да се приеме, че тези процеси тепърва ще търпят своето развитие, като тяхното влияние върху подобряването на демографската картина би следвало да се усети по места. Разширяването на крайградските зони би следвало да се приеме като своеобразен окуражителен сигнал за някои от селата, в тяхната демографска устойчивост. За съжаление, този позитивизъм не може да бъде съотнесен към жителите на останалата част от населените места, за които градът е по-скоро притегателен център, а селото – неприемлив хабитат. Тази спирала на обезлюдяване, би следвало да бъде пресечена само и единствено с последователни управленски въздействия, за отсъствието на които обаче, вероятно липсата на средства или воля, ще се изтъкват като основни мотиви. Това от своя страна ще подхрани динамиката на промяната в облика на българското село – процес, който историята помни и вероятно ще преповтаря.

Използвана литература:

1. Bull, Andy. (1998). Downshifting: The Ultimate Handbook. London: Thorsons.
2. Gustman, Alan; Mitchell, Olivia; Steinmeier, Thomas (1994-08). "Retirement Research Using the Health and MA.
3. Levy., N., “Downshifting and meaning in life”, Wiley Online Library, 2005.
4. Smith., T Retirement Survey". Cambridge The Slow Movement., London, UK, 2008.
5. Paul Ulasien, The Corporate Rat Race: The Rats Are Winning. USA 2006.